

Samen voor succes in armoedebestrijding: Woerden en omgeving

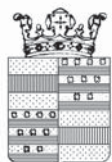
*Onderzoek en advies in het kader van de Nederlandse
Stedenestafette 2010*

Diane Bulsink
Jessica van den Toorn
Fabian Dekker
Freek Hermens

December 2010

Woerden

Breukelen

Loenen

Montfoort

Oudewater

Inhoud

1	De Stedenestafette in Woerden	5
1.1	De Stedenestafette	5
1.2	Leeswijzer	6
1.3	De manifestatie van Woerden	6
2	De minima en inkomensondersteuning in Woerden	7
2.1	Kerncijfers over de gemeente	7
2.2	De gemeentebevolking in tien inkomensgroepen	8
2.3	Wie zijn de minima in Woerden?	9
2.4	De regelingen voor minima in Woerden	9
3	Armoedebeleid in Woerden: gemeente en maatschappelijke organisaties	11
3.1	Inzet van de gemeente	11
3.2	Inzet van maatschappelijke organisaties	13
3.3	Minima over minimabeleid	14
3.4	Inspirerende projecten voor de minima	15
4	Samenwerken aan armoedebeleid in Woerden	17
4.1	Samenwerking binnen het gemeentelijke apparaat	17
4.2	De samenwerking tussen de gemeente en maatschappelijke organisaties	19
4.3	De samenwerking tussen maatschappelijke organisaties en groepen onderling	23
4.4	Lokale samenwerkingsverbanden	23
5	Versterking van de lokale sociale agenda in Woerden	25
5.1	Respons op de vragen van de gemeente Woerden aan het veld	25
5.2	Wensen voor de lokale agenda	26
5.3	Wij willen meer samenwerken	26
6	Samen verder werken aan succes: conclusies en aanbevelingen	29
7	Literatuur en documenten	31
Bijlagen:		
1	Wensen voor de lokale sociale agenda	33
2	Over het onderzoek in Woerden	37

1 De Stedenestafette in Woerden

1.1 De Stedenestafette

2010 is het Europese Jaar ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting en Nederland doet mee. Armoede en sociale uitsluiting zijn ook in Nederland hardnekkige fenomenen, die volgens Europese cijfers ongeveer 10% van de bevolking raken. Het tegengaan van armoede en uitsluiting gebeurt vooral lokaal. Het huidige beleid is steeds meer gericht op het doorbreken van afhankelijkheid en het bevorderen van participatie en zelfredzaamheid.

Op initiatief van MOVISIE en het Verwey-Jonker Instituut is er dit jaar een Stedenestafette: 23 gemeenten, waaronder Woerden, zullen elkaar het stokje doorgeven om aandacht te genereren voor armoede in Nederland. Lokale initiatieven krijgen door de Stedenestafette meer bekendheid en gemeenten krijgen de gelegenheid om van elkaar te leren. Ook gaat het in de Stedenestafette om versterking, vernieuwing en verbetering van de lokale samenwerking ten behoeve van de minima. Aan het eind van het jaar is de opbrengst van de Stedenestafette gepresenteerd aan landelijke en Europese publieke en private actoren.

In dit kader heeft het Verwey-Jonker Instituut een onderzoek uitgevoerd naar het beleid en de samenwerking op het gebied van armoede en sociale uitsluiting in de gemeente Woerden. Woerden trekt bij het armoedebelief gezamenlijk op met vier omliggende gemeenten: Breukelen, Loenen, Montfoort en Oudewater. Zij hebben een Intergemeentelijke Afdeling Sociale Zaken (IASZ). Ook deze vier gemeenten zijn bij dit onderzoek betrokken, maar de primaire focus ligt op Woerden. Voor dit onderzoek is bestaand, onafhankelijk onderzoek over de gemeente geanalyseerd, zijn beleidsdocumenten bestudeerd, zijn er interviews gehouden met drie belangrijke spelers in de gemeente op het gebied van armoede en sociale uitsluiting (regievoerders) en met drie vertegenwoordigers van de minima, en is een digitale enquête onder ambtenaren en medewerkers van maatschappelijke organisaties uitgezet (zie Bijlage 2 voor meer details over het onderzoek). De resultaten van dit onderzoek zijn verwerkt tot dit rapport.

1.2 *Leeswijzer*

In dit rapport brengen we het beleid en de praktische initiatieven rond armoede en sociale uitsluiting in Woerden op hoofdlijnen in kaart. Er zijn zes hoofdstukken, opgebouwd uit een aantal korte paragrafen. Voor de andere gemeenten die deelnemen aan de Stedenestafette zal het rapport op dezelfde manier worden opgezet. De citaten in de tekst zijn afkomstig uit de interviews en de enquête. Het eerste hoofdstuk is de inleiding, met informatie over de manifestatie. Hoofdstuk 2 concentreert zich op de vraag wie de minima in Woerden zijn en hoe hun inkomensondersteuning geregeld is. In Hoofdstuk 3 gaan we nader in op het armoedebeleid; zowel de inzet van de gemeente als die van de maatschappelijke organisaties komen aan bod. In Hoofdstuk 4 staat de samenwerking tussen de verschillende partijen centraal. Hoofdstuk 5 heeft de wensen voor de lokale sociale agenda als onderwerp. In Hoofdstuk 6, tenslotte, presenteren we de conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek.

1.3 *De manifestatie van Woerden*

Als deelnemer aan de Stedenestafette heeft de gemeente Woerden op 17 november 2010 een armoedeconferentie georganiseerd. Hierbij waren ook betrokkenen uit de gemeenten Breukelen, Loenen, Montfoort en Oudewater aanwezig. Vertegenwoordigers van de maatschappelijke organisaties waren goed vertegenwoordigd tijdens de bijeenkomst in het stadhuis van Woerden. Met deze conferentie wilde de gemeente de organisaties in de regio prikkelen en enthousiasmeren om samen de strijd aan te gaan tegen armoede en sociale uitsluiting. Versterking, vernieuwing en verbetering van de lokale samenwerking zijn het uiteindelijke doel. De eerste resultaten van het onderzoek van de Stedenestafette zijn gepresenteerd en deelnemers aan de manifestatie zijn met elkaar in gesprek gegaan naar aanleiding van een aantal gepresenteerde stellingen. Ook zijn plannen bedacht voor verbeteringen op het gebied van het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting. De manifestatie werd afgesloten met het ondertekenen van een intentieverklaring door gemeenten en maatschappelijke organisaties. Zij spraken hierin de bereidheid uit om zich in te zetten voor een structureel armoedebeleid, een stevige samenwerking, en het tegengaan van het niet-gebruik van regelingen.

2 *De minima en inkomensondersteuning in Woerden*

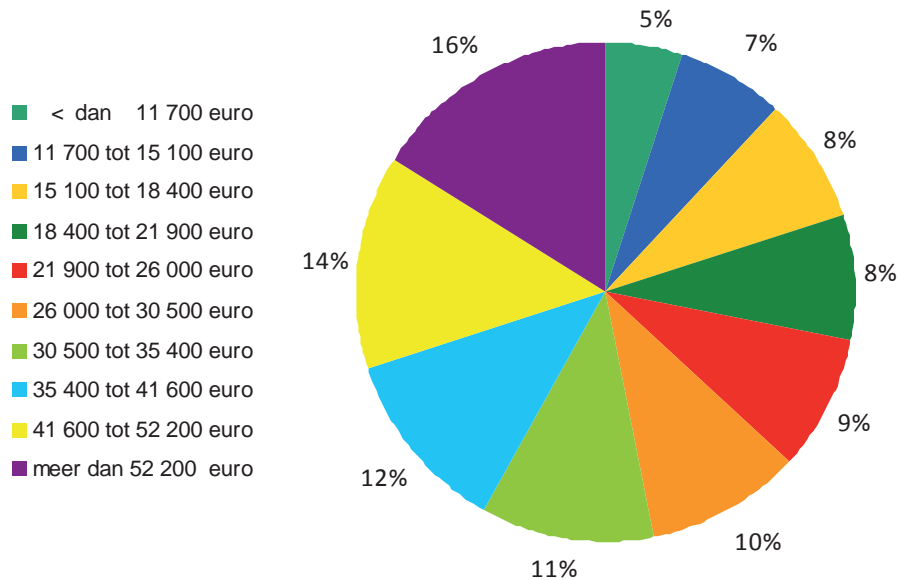
2.1 *Kerncijfers over de gemeente*

Aantal inwoners <i>(Bron: CBS per 1 januari 2009)</i>	48.850
Aantal uitkeringsgerechtigden <i>(Bron: CBS 2009, 3e kwartaal)</i>	2.490
	1.670 arbeidsongeschiktheids- uitkeringen + 470 Ww-uitkeringen + 350 bijstandsgerechtigden
Aantal huishoudens onder de 120% bijstandsniveaugrens <i>(Bron: StimulanSZ 2008)</i>	1.484
Aantal kinderen in een bijstandssituatie <i>(Bron: Kinderen in tel. Databoek 2010. Cijfers uit 2008)</i>	210

2.2 De gemeentebevolking in tien inkomensgroepen

Inkomensverdeling Woerden

Besteedbaar inkomen (netto) per huishouden per jaar

Vijf procent van de huishoudens in Woerden bevindt zich in de laagste inkomensgroep, die minder dan 11.700 euro per jaar te besteden heeft. Landelijk varieert het aandeel van de laagste inkomensgroep in de gemeentebevolking van 5% tot 23% (CBS, 2006).

2.3 *Wie zijn de minima in Woerden?*

Over het algemeen is de uitkeringsafhankelijkheid in de gemeente Woerden lager dan in de provincie Utrecht en Nederland als geheel (zie de publicatie 'Gemeente op Maat' van het CBS, 2009). Dit neemt niet weg dat ook in de gemeente Woerden een substantieel deel van de bevolking tot de minima kan worden gerekend. Uit de 'Nota regionaal armoedebeleid 2009' blijkt bijvoorbeeld dat in 2008 bijna 1100 huishoudens in Woerden over een inkomen beschikten tot 110% van het sociaal minimum.

Uit onze gesprekken met vertegenwoordigers van minima (twee vertegenwoordigers van de Regionale Adviesraad Werk en Bijstand en een vertegenwoordiger van de Raad van Kerken Woerden) blijkt dat zij zich zorgen maken over de, in hun beleving, gebrekkige uitstroom uit een armoedesituatie: *'Het concentreert zich niet alleen bij deze groepen, maar het is bovendien zo dat veel mensen in die positie blijven hangen. Dat zie je vooral bij groepen laagopgeleide allochtonen'*. Gevraagd naar de oorzaken van deze bestendiging van armoede, wijst een van onze respondenten op het relatief hoge niet-gebruik van regelingen: *'Dat is een mogelijke reden. Misschien zijn we in Woerden ook wel te streng wat betreft het stellen van eisen om voor een uitkering in aanmerking te komen, of schamen mensen zich gewoon om naar de sociale dienst te stappen. Dat blijft gissen'*. In het verlengde hiervan merkt iemand op: *'Er zijn ook wel bijzonder complexe regels om ergens voor in aanmerking te komen. Maar het is ook lastig voor de gemeente. Ze bevindt zich in een spagaat: aan de ene kant moet alles juridisch dichtgetimmerd zijn en aan de andere kant moeten een sociale regeling en de voorwaarden om hiervan gebruik te kunnen maken ook nog te begrijpen zijn voor de doelgroep'*. Kenmerkend voor de gesprekken die wij met de vertegenwoordigers van minima hebben gevoerd is dat zij, naast de al bij de gemeente Woerden 'bekende' groepen minima, ook het bestaan van meer verborgen vormen van armoede lijken te suggereren: *'Mogelijk zijn er ook groepen die zich in een dicht sociaal netwerk bevinden en daar hun steun vinden'*.

Armoede uit zich in Woerden volgens onze respondenten in het hebben van weinig inkomen, maar vooral ook in de gebrekkige mogelijkheden om maatschappelijk te participeren. Dit hangt met elkaar samen: *'Je hebt zicht op de inkomensproblemen van de ouders, maar die betekenen ook dat kinderen niet mee kunnen doen met vriendjes en sportactiviteiten'*

2.4 *De regelingen voor minima in Woerden*

Hieronder staat een overzicht van de inkomensregelingen in de gemeente Woerden. Hierbij wordt het bereik van de regelingen in deze gemeente weergegeven en in de vijf IASZ-gemeenten samen. Voor Breukelen, Loenen, Montfoort en Oudewater zijn dezelfde regelingen van toepassing als voor Woerden. Specifiek lokaal beleid op dit terrein zien we bij de noodfondsen die in Woerden en Loenen zijn opgericht, deelname aan de U-pas door de gemeente Breukelen, en het Jeugdsportfonds in Loenen en Breukelen.

Tabel 2.1 Overzicht inkomensregelingen

Regeling	Inkomensnorm (Wwb=100%)	Bereik regeling in Woerden 2008	Bereik regeling in alle IASZ-gemeenten 2008
Bijzondere bijstand	Geen grens om hiervoor in aanmerking te komen.	265 huishoudens, waarvan 144 bijstandsccliënten (54%).	469 huishoudens, waarvan 256 bijstandsccliënten (55%).
Categoriale bijzondere bijstand (voor chronisch zieken en ouderen)	110%	241 huishoudens, waarvan 87 bijstandsccliënten (36%).	372 huishoudens, waarvan 137 bijstandsccliënten (37%).
Declaratieregeling maatschappelijke participatie	Een glijdende schaal tot 120% van de bijstandsnorm waarbij vergoedingen stapsgewijs lager worden.	429 huishoudens, waarvan 220 bijstandsccliënten (51%).	704 huishoudens, waarvan 333 bijstandsccliënten (47%).
Langdurigheidstoelage (nieuwe regeling 2009)	110%	-	-
Collectieve ziektekostenverzekering	110%	312 huishoudens, waarvan 187 bijstandsccliënten (60%).	478 huishoudens, waarvan 271 bijstandsccliënten (57%).
Kwijtschelding gemeentelijke heffingen	100%	397 huishoudens, waarvan 202 bijstandsccliënten (51%).	855 huishoudens, waarvan 352 bijstandsccliënten (41%).
Schuldhulpverlening	Gericht op alle inwoners met problematische schulden.	290 huishoudens, waarvan 57 bijstandsccliënten (19%).	336 huishoudens, waarvan 61 bijstandsccliënten (18%).
Noodfonds	Geen grens	In 2008 zijn in Woerden acht gezinnen geholpen via het Noodfonds.	-

Bron: Nota regionaal armoedebeleid 2009.

Bij de cijfers over het bereik van de regelingen in Woerden valt ons op dat het bereik in een aantal gevallen relatief laag is. Dit komt overeen met de uitingen van de vertegenwoordigers van minima die wij spraken. In de 'Nota regionaal armoedebeleid' gaan de gemeenten ook in op het niet-gebruik. De declaratieregeling, de collectieve ziektekostenverzekering en de kwijtschelding gemeentelijke heffingen zijn voorzieningen die (tot een bepaalde inkomensgrens) algemeen toegankelijk zijn. Uit de cijfers wordt geconcludeerd dat lang niet alle rechthebbenden van deze regelingen gebruikmaken. Bijstandsklanten doen dit naar verhouding duidelijk meer dan inwoners die geen bijstandsuitkering ontvangen, maar ook niet alle bijstandsklanten maken hier gebruik van, terwijl zij er wel recht op hebben. De vijf gemeenten ervaren het niet-gebruik van de voorzieningen als ongewenst en beschouwen het als hun verantwoordelijkheid dat zoveel mogelijk inwoners met lage inkomens weten waar ze recht op hebben. Een goede informatievoorziening via verschillende kanalen is belangrijk. Hiernaast zetten de gemeenten in op het verlichten van de administratieve lasten voor de aanvragers, zo valt in de nota te lezen. (p. 12)

3 *Armoedebeleid in Woerden: gemeente en maatschappelijke organisaties*

Zoals we eerder al aangaven, trekt Woerden bij het armoedebeleid gezamenlijk op met vier omliggende gemeenten: Breukelen, Loenen, Montfoort en Oudewater. De Intergemeentelijke Afdeling Sociale Zaken (IASZ), gevestigd in Woerden, voert een belangrijk deel van het armoedebeleid uit voor deze vijf gemeenten. De afdelingen Minima en de Wwb van Sociale Zaken werken voor de vijf gemeenten gezamenlijk. De Wmo-afdeling van Sociale Zaken is voor Woerden, Montfoort en Oudewater gemeenschappelijk. De afdeling Schuldhulpverlening van Sociale Zaken is alleen voor Woerden. In Breukelen, Montfoort en Oudewater is de schuldhulpverlening uitbesteed aan de Kredietbank Utrecht. In Loenen is de schuldhulpverlening volledig uitbesteed aan de Krediet Bank Nederland. Met ingang van 2011 hebben al deze gemeenten de schuldhulpverlening uitbesteed aan PLANgroep.

3.1 *Inzet van de gemeente*

Visie en doelstelling van het armoedebeleid

De visie op armoede is breed in Woerden en de vier omliggende gemeenten en staat verwoord in de 'Nota regionaal armoedebeleid' uit 2009. Armoede wordt in deze notitie gedefinieerd als: *'De situatie waarbij de financiële middelen van een persoon of gezin zo beperkt zijn dat de betrokkenen materieel, cultureel en sociaal uitgesloten zijn van de minimaal aanvaardbare levenspatronen in Nederland'* (p. 4). Hiermee sluit de gemeente Woerden expliciet aan bij de definitie van armoede als een relatief begrip.

Het armoedebeleid in de IASZ-gemeenten is gericht op maatregelen en voorzieningen die ervoor moeten zorgen dat mensen ondanks beperkte financiële middelen toch kunnen meedoen in de maatschappij. Hierbij hoort ook dat mensen beschikking hebben over moderne informatievoorzieningen en communicatiemiddelen, en kunnen deelnemen aan sportieve en culturele activiteiten (p.4).

De gemeenten hebben, naast een visie op armoede en het te voeren beleid, een visie op hun eigen rol omschreven. In de nota 'Regionaal armoedebeleid' staat dat de gemeenten een belangrijke taak hebben op het gebied van re-integratie van mensen in de bijstand of zonder uitkering. *'Werk is namelijk de beste remedie tegen armoede en sociale uitsluiting'*, zo valt in de nota te lezen (p.5). Dit aspect van het armoedebeleid wordt verder uitgewerkt in de 'Nota participatiebeleid' (2009).

De aanvullende rol van gemeenten bij het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting komt tot uiting in beleid dat gericht is op inkomensondersteuning.

Het nieuwe college bestaat in Woerden uit de VVD, Progressief Woerden, D66 en ChristenUnie/SGP. In het nieuwe Coalitieakkoord 2010-2014 staat dat er sterk moet worden bezuinigd. De rol die de gemeente heeft in het armoedebeleid zal hierdoor hoogstwaarschijnlijk veranderen; van een beleidsintensieve gemeente naar een meer regisserende en faciliterende gemeente. Het huidige minimabeleid, dat in 2009 tot stand is gekomen, zal echter worden gecontinueerd. Er komt wel nieuwe aandacht voor arbeidsparticipatie, waarbij alle ter beschikking staande middelen zullen worden ingezet om nieuwe werkgelegenheid aan te trekken. De gemeente wil mensen die langs de kant staan vooral 'vanuit hun eigen kracht' aanspreken, om hen meer te laten participeren in de maatschappij en in het arbeidsproces. Voor de meest kwetsbaren blijft het bestaande vangnet in stand. In het nieuwe coalitieakkoord staat hierover: *'De coalitie heeft als uitgangspunt dat alle Woerdenaren moeten kunnen meedoen in de samenleving en ondersteunt hen hiertoe op weg naar volwaardige arbeidsparticipatie. Een ieder is hiervoor primair zelf verantwoordelijk. Indien men hiertoe niet zelfstandig in staat is, zal de gemeente hierin ondersteunen. Een (te) grote afstand tot de arbeidsmarkt wordt niet langer als een gegeven beschouwd. Activeren en participeren op verschillende levensgebieden om de betrokkenen weer in beweging te krijgen staan voorop.'* (p,8).

Inhoud van het gemeentelijke armoedebeleid

De gemeentelijke middelen voor re-integratie, inburgering en volwasseneneducatie zijn sinds januari 2009 gebundeld in één uitkering voor gemeenten: het participatiebudget. In de 'Nota participatiebeleid 2010' wordt beschreven op welke manier de gemeenten binnen de IASZ invulling geven aan het participatiebeleid. Een belangrijk onderdeel is het re-integratiebeleid van de afdeling Sociale Zaken.

De belangrijkste partners op het gebied van re-integratie zijn het Werkplein Leidsche Rijn, de Sluis Groep NV (DSG) en Pauwbedrijven. Sinds 2010 hebben het UWV Werkbedrijf en de gemeenten Utrecht, Maarssen en Woerden een integrale dienstverlening op het Werkplein Leidsche Rijn ingevoerd. DSG en Pauwbedrijven zijn de sw-bedrijven van de IASZ-gemeenten. Beide bedrijven hebben naast hun Wsw-activiteiten (Wet sociale werkvoorziening) een afdeling re-integratie.

Onderdeel van de re-integratieuitvoering is de participatieladder. In theorie kan het participatietraject langs deze ladder verlopen, waarbij iemand steeds een stapje hoger klimt en zelfstandiger wordt op weg naar regulier werk. Natuurlijk is dit laatste niet voor iedereen weggelegd. De ladder bestaat uit zes treden: betaald werk (niveau 6), betaald werk met ondersteuning (niveau 5), onbetaald werk (niveau 4), deelname aan georganiseerde activiteiten (cursus, vereniging) (niveau 3), sociale contacten buitenshuis (niveau 2) en geïsoleerd levend (niveau 1). Nadat is vastgesteld op welke trede van de participatieladder een cliënt zich bevindt, wordt een bijbehorend instrument ingezet. Zo is er 'Care First' voor mensen met een zeer grote afstand tot de arbeidsmarkt als gevolg van multiproblematiek. Deze mensen bevinden zich meestal op trede 1 of 2 van de participatieladder. Zij volgen een traject onder begeleiding van een persoonlijke coach. Het beoogde resultaat van dit traject is dat de deelnemer makkelijker contacten kan leggen met buurtbewoners en maatschappelijke organisaties, een vergroot gevoel van eigenwaarde heeft, kennis heeft van sociaal-maatschappelijke activiteiten, beter in staat is om binnen én buitenshuis activiteiten te verrichten, en

actief kan participeren in de maatschappij door het vervullen van zorg- en opvoedingstaken. Verder is er arbeidstraining voor cliënten die zich op de treden 3 en 4 van de participatieladder bevinden. Hierbij wordt ingezet op het aanleren van werknemersvaardigheden, maar ook kan via een arbeids-carroussel worden gekeken in welke sector de cliënt kan gaan werken. De training gaat gepaard met activiteiten die de competentie en kennis verhogen. Voor jongeren tot 27 jaar zonder startkwalificatie zijn er in het kader van de wet Investeren in Jongeren (WIJ) werk-leertrajecten opgezet.

De afdeling Sociale Zaken ondersteunt de inwoners van de gemeenten Woerden, Montfoort, Oudewater, Breukelen en Loenen dus actief bij het vinden van werk. Maar wanneer werken niet tot de mogelijkheden behoort, verstrekt de afdeling uitkeringen, op grond van de Wet werk en bijstand (Wwb), de Wet inkomensvoorziening oudere arbeidsongeschikte werknemers (loaw), de Wet inkomensvoorziening oudere arbeidsongeschikte zelfstandigen (loaz) en het Besluit bijstand zelfstandigen (Bbz 2004). Ook voor bijzondere bijstand, vergoedingen op grond van het gemeentelijke minima-beleid, langdurigheidstoeslag, categoriale bijzondere bijstand voor chronisch zieken, gehandicapten en ouderen (65+) en een collectieve zorgverzekering kunnen inwoners bij de afdeling Sociale Zaken terecht (zie ook Hoofdstuk 2 voor de inkomensregelingen). In het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) verstrekt de afdeling hulp bij het huishouden, vervoers- en woonvoorzieningen, en rolstoelen in natura of in de vorm van een persoonsgebonden budget. Hiernaast worden gehandicaptenparkeerkaarten uitgegeven. De afdeling biedt mensen met schulden ondersteuning en verzorgt inburgeringstrajecten voor nieuwkomers. Tot slot behandelt de afdeling Sociale Zaken aanvragen in het kader van de Wet Kinderopvang.

Volgens een van de geïnterviewde regievoerders stimuleren de IASZ-gemeenten mensen om te gaan participeren; activering en zelfredzaamheid krijgen veel aandacht. Ook zijn er veel voorzieningen voor inkomensondersteuning. Een zwak punt van het armoedebeleid is volgens de geïnterviewde dat aan preventie niet zo heel veel wordt gedaan. *'Mensen zitten vaak al lang op het minimum. Pas als het misgaat, komt er actie. Verder zijn er geen specifieke projecten die erop gericht zijn om dit eerder op te pakken of dit te signaleren. Voorlichting is er wel, maar ze zouden sneller en pro-actiever zulke signalen moeten oppakken en aanpakken. Bijvoorbeeld dat na het niet betalen van de huur de woningbouwcorporatie een signaal geeft. Dit is in Woerden nog niet van de grond gekomen.'*

3.2 *Inzet van maatschappelijke organisaties*

In Woerden en de vier omliggende gemeenten zijn verschillende maatschappelijke organisaties actief rondom armoedebestrijding, zoals Altrecht, Kwintes, Stichting Tympan, Welzijn Woerden, Zuwe Zorg, Vluchtelingenwerk en verschillende kerken. Het maatschappelijke middenveld is traditioneel sterk ontwikkeld in Woerden, aldus een geïnterviewde vertegenwoordiger van minima. *'Het maatschappelijk werk is goed ontwikkeld, je hebt de kerken en Welzijn Woerden. Ook is er in het kader van de Wmo-raad overleg, daar nemen geloof ik dertig organisaties aan deel.'*

Wanneer we kijken naar de resultaten van onze enquête, dan geven de medewerkers van de maatschappelijke organisaties en groepen aan dat het in hun werk met betrekking tot armoedebestrijding vaak gaat om het signaleren, doorverwijzen en informeren van minima en om begeleiding

op financieel terrein. Ook houden zij zich bezig met hulp in natura, activering naar opleiding, werk of vrijwilligerswerk, sociaal-culturele participatie en/of naar participatie in persoonlijke netwerken.

We hebben met één maatschappelijke organisatie uitgebreid gesproken over haar inzet ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting: Zuwe Zorg. Deze grote organisatie levert producten en diensten aan mensen in de provincie Utrecht op het gebied van zorg, wonen en welzijn. Zo biedt Zuwe onder meer verpleeg- en verzorgingshuiszorg, thuiszorg, hulp bij het huishouden, maatschappelijk werk, jeugdgezondheidszorg, een pedagogisch bureau, thuisbegeleiding en cursussen. Zuwe bestaat uit verschillende disciplines die iets voor minima doen, vertelt de geïnterviewde medewerkster. Zo heeft het algemeen maatschappelijk werk een signalerende rol. Zuwe bevordert verder de zelfredzaamheid, informeert en adviseert, en doet aan begeleiden en coachen. Verder wordt een cursus omgaan met geld gegeven, biedt de organisatie budgetbegeleiding aan en helpt ze mensen met het aanvragen van voorzieningen. Bij Zuwe kijkt men naar het hele systeem waarin de cliënt zich beweegt, inclusief de financiële situatie, en worden dan ook direct de regelingen aangegeven waar mensen eventueel gebruik van zouden kunnen maken. Hiernaast is er het werk van de Sociaal raadslieden. Zij houden twee keer per week spreekuur en hebben ook een telefonisch spreekuur. Ze geven korte informatie en advies en verwijzen door (warme verwijzing). Hiernaast doet ook de discipline Thuisbegeleiding veel voor minima. Zij helpen mensen met het structureren van het leven, en geven onder meer opvoedingsondersteuning en budgetadvies. Het gaat hierbij om ondersteunende en activerende begeleiding. Vanuit Thuisbegeleiding hebben ze overleg met de gemeente Woerden over een ander project genaamd 'home coaching'. In dit project wordt gekeken of thuisbegeleiding iets kan bieden voor de mensen in het 'granieten bestand' (mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt).

3.3 *Minima over minimabeleid*

Vertegenwoordigers van minima vinden dat de gemeente Woerden het hart op de goede plek heeft en het goed doet. *'Maar het gevaar is dat regelingen uitdijen, daar moet je op letten. Bijvoorbeeld de openbaar vervoersregelingen', aldus een geïnterviewde.* Ook geven de geïnterviewden aan dat de informatievoorziening een knelpunt is. *'In Woerden missen we harde cijfers: hoeveel minima zijn er, welke categorieën zijn er, hoe kunnen we ze bereiken, et cetera. Daar valt genoeg te winnen vind ik.'* Een ander verbeterpunt is het niet-gebruik. De gemeente gaat teveel uit van haar eigen adressen, aldus een geïnterviewde. *'Ze hebben een bestand van driehonderd tot vierhonderd adressen, maar het bestand van de Voedselbank kennen ze nauwelijks. Dat is ook lastig, want dat heeft met privacy te maken. Maar de gemeente zou nog meer met andere partijen in gesprek kunnen gaan. Kijk naar de gemeente Oss. Daar heeft de gemeente volgens mij een verregaande samenwerking met de Voedselbank, dus het kan wel degelijk.'* Verder wordt genoemd dat de Bbz-regeling (Besluit Bijstand Zelfstandigen) te weinig wordt toegekend. Via ondertekening van het convenant 'Kinderen doen mee' geeft de gemeente meer aandacht aan de doelgroep kinderen, bijvoorbeeld door het aanbieden van vergoedingen voor een internetabonnement. Een vertegenwoordiger van minima beoordeelt deze regeling als positief, maar plaatst wel een

kanttekening: *'Je krijgt een vergoeding, maar de gemeente gaat eraan voorbij dat sommige gezinnen niet eens een computer hebben. Dat vraagt om meer maatwerk!'*

In het gemeentelijke beleid is er expliciet aandacht om iedereen mee te laten doen aan de samenleving. In het nieuwe coalitieakkoord 'Keuze voor perspectief 2010-2014' zien we dit duidelijk terug. Maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid hebben de meeste prioriteit. Volgens een geïnterviewde vertegenwoordiger van minima is dit uitgangspunt niet geheel juist: *'De gemeente gaat ervan uit dat iedereen die wil ook kan. Dat is natuurlijk niet waar. Er zijn groepen die zonder ondersteuning niet meekomen'.*

Verder vindt een geïnterviewde dat de gemeente meer moet doen als het gaat om het bevorderen van arbeidsparticipatie. *'We hebben hier in Woerden een ziekenhuis als grootste werkgever. Bel ik ze op en blijkt dat ze geen enkele Wajonger in dienst hebben!'* Een andere geïnterviewde van de Regionale Adviesraad Werk en Bijstand (RAWB) legt in deze context juist een duidelijke taak neer bij de werkgevers en vindt dat de gemeente niet alles hoeft op te knappen.

'Een punt dat ik mis is de rol van de werkgevers. Die blijven te vaak buiten schot. Kijk, ik zie het zo: de overheden hebben zich laten verworden tot het afvalputje van Nederland. Lukt het u niet, ga dan maar naar de gemeente. Ik denk dat het tijd is voor een mentaliteitsverandering onder werkgevers. Wat kunnen zij betekenen als het gaat om het laten re-integreren van mensen? Zij hebben een morele verplichting om meer met de gemeente samen te werken!'

Via de RAWB worden minima betrokken bij het ontwikkelen van armoede- en participatiebeleid. In dit onderzoek zijn twee vertegenwoordigers van deze raad geïnterviewd. Volgens hen vertegenwoordigt de RAWB ongeveer 350 personen met een laag inkomen in de vijf gemeenten. In de RAWB zitten twee leden uit Woerden. Ze hebben spreekuren om minima te ondersteunen en te begeleiden naar de juiste instanties en hebben naar eigen zeggen goed zicht op wat er gebeurt in Woerden (en daarbuiten). De adviesraad heeft een wettelijke basis en is feitelijk te vergelijken met een cliëntenraad. Het is een regionale raad die zicht heeft op meerdere gemeenten. *'Ons belangrijkste blikveld is de afdeling Sociale Zaken, daar doen we zaken mee'* aldus een geïnterviewde van de RAWB. *'Onze belangrijkste taak is het behartigen van de belangen van minima en ze helpen hun weg te vinden, want laten we eerlijk zijn: de wereld is ingewikkeld geworden'.*

Over het betrekken van minima bij het beleid is een geïnterviewde vertegenwoordiger van minima somber. *'Maak je daar geen illusies over! Mooi op papier, maar in de praktijk gebeurt dat weinig. Dat is ook onze rol, want - met alle respect - je moet toch kennis van zaken hebben om over technische problemen mee te kunnen denken.'*

3.4 Inspirerende projecten voor de minima

De inzet voor de bestijding van armoede en maatschappelijke uitsluiting van de gemeente en maatschappelijke organisaties en groepen overziend, kunnen we concluderen dat er al behoorlijk wat gebeurt in Woerden. We hebben mooie projecten voor minima gezien. Wanneer we de doelstellingen van de Stedenestafette nog eens bekijken, namelijk het versterken, vernieuwen, en verbete-

ren van de lokale samenwerking ten behoeve van de minima en het opstellen van een lokale sociale agenda, willen wij hier de volgende projecten of initiatieven onder de aandacht brengen:

Welzijn Woerden

Welzijn Woerden biedt in Woerden, Harmelen, Kamerik en Zegveld welzijnsdiensten en activiteiten aan voor inwoners die moeite hebben met hun zelfredzaamheid of participatie. De nadruk ligt op kwetsbare mensen die op het gebied van zelfredzaamheid, participatie en leefstijlondersteuning iets extra's kunnen gebruiken, zoals ouderen, kinderen en jongeren. Onderdeel van Welzijn Woerden is het Steunpunt Mantelzorg. Mantelzorgers kunnen hier terecht voor informatie, ondersteuning, erkenning en praktische hulp. Bij de Vrijwilligerscentrale van Welzijn Woerden kunnen vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties terecht voor informatie en advies, vacaturebemiddeling (via de vacaturebank) en deskundigheidsbevordering (op de Vrijwilligersacademie). De professionals van Welzijn Woerden werken samen met ruim 250 vrijwilligers. Welzijn Woerden is een onderdeel van de welzijnsonderneming Stichting Welzijn Nieuwegein.

Noodfonds

Het doel van het Noodfonds is om snelle financiële hulp te bieden bij acute en schrijnende situaties, om huisuitzetting of afsluiting van energie te voorkomen. Een kleine, slagvaardige commissie kan financiële hulp bieden in situaties waarbij reguliere voorzieningen tekort schieten. Aanmelding bij het Noodfonds kan alleen via een intermediair, bijvoorbeeld een hulpverlenende instantie die de situatie van de klant kent. De uitkering wordt in beginsel verstrekt in de vorm van een lening. De gemeente Woerden en de Raad van Kerken van Woerden zorgen samen voor de financiële middelen van het Noodfonds.

Kerkenactie

In Oudewater geven de gezamenlijke kerken twee keer per jaar een extraatje aan de minima. Vlak voor de zomervakantie krijgen zij een geldbedrag en met de kerst een waardebon voor de lokale supermarkt.

4 *Samenwerken aan armoedebeleid in Woerden*

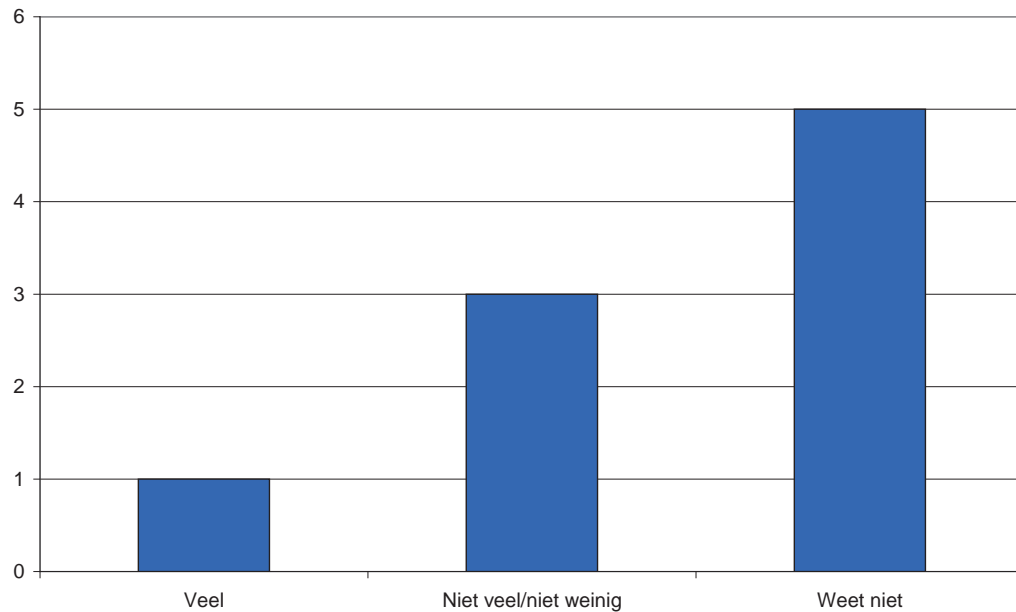
Negen ambtenaren uit de gemeente Woerden en 29 medewerkers van maatschappelijke organisaties uit de regio van de vijf IASZ-gemeenten lieten zich in onze enquête uit over de samenwerking rondom de armoedebestrijding in Woerden. Daarnaast hebben de interviews met de regievoerders (van de intergemeentelijke afdeling Sociale Zaken, van de afdeling Bestuur en Bewonerszaken van de gemeente Oudewater en van Zuwe Zorg) en met vertegenwoordigers van de minima (van de Regionale Adviesraad Werk en Bijstand en de Raad van Kerken Woerden) veel informatie opgeleverd over deze samenwerking. De samenwerking is in Woerden volop in ontwikkeling. In de volgende paragrafen gaan we uitgebreid in op de lokale samenwerkingsverbanden binnen het gemeentelijke apparaat en tussen de maatschappelijke organisaties en de gemeente.

4.1 *Samenwerking binnen het gemeentelijke apparaat*

Zoals al eerder te lezen viel, trekt Woerden bij het armoedebeleid gezamenlijk op met Breukelen, Loenen, Montfoort en Oudewater. Over de samenwerking met de gemeente Woerden is de geïnterviewde ambtenaar uit Oudewater positief. Wel zouden zij soms meer op tijd geïnformeerd worden: *'De samenwerking met Woerden is beleidsmatig goed. Wel valt er beheersingstechnisch en wat betreft de kwartaalrapportages nog wel een slag te winnen. Woerden bepaalt de eigen koers en wij worden soms pas op een vrij laat moment geïnformeerd. Dit is natuurlijk altijd een spanningsveld.'*

Van de ambtenaren die onze enquête invulden geven er drie aan dat zij niet veel maar ook niet weinig met de andere afdelingen hebben samengewerkt als het gaat om armoede en sociale uitsluiting. Slecht één ambtenaar geeft aan veel te hebben samengewerkt. Figuur 4.1 laat verder zien dat de meeste ambtenaren niet weten hoeveel hun afdeling in het afgelopen jaar heeft samengewerkt met andere gemeentelijke afdelingen op dit thema. Dit zou kunnen komen doordat een groot deel van de ambtenaren die de enquête hebben ingevuld re-integratie- of Wmo-consulent zijn.

Figuur 4.1 Kunt u aangeven hoeveel uw afdeling in het afgelopen jaar heeft samengewerkt met andere gemeentelijke afdelingen ter bevordering van het inkomen of de maatschappelijke participatie van minima? (n=9)

De vier ambtenaren die wel weten aan te geven hoeveel de eigen afdeling heeft samengewerkt, geven aan vooral veel te hebben samengewerkt met de afdeling Sociale Zaken en de afdeling Onderwijs & Welzijn. De interne samenwerking blijkt vaker te gaan om het bevorderen van de maatschappelijke participatie van minima (door alle vier ambtenaren genoemd), dan rondom inkomensverbetering voor de minima (door twee ambtenaren genoemd). De meest voorkomende vormen van samenwerken tussen de afdelingen zijn gezamenlijk overleg over de grote lijnen in beleidsvorming en contact over individuele cases (beide drie keer genoemd). De samenwerking is vaak gericht op een bepaalde doelgroep; hierbij gaat het in de meeste gevallen om kinderen van minima, ouderen, arbeidsongeschikten en chronisch zieken en/of bijstandsgerechtigden.

De ambtenaren zijn erg tevreden over de samenwerking met de andere afdelingen en waarderen deze gemiddeld met een 7,8. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat dit oordeel over de interne samenwerking gebaseerd is op slechts vier ambtenaren. Het meest tevreden zijn ze over het feit dat ze weten bij welke collega ze moeten zijn voor een bepaalde vraag, dat gemaakte afspraken worden nagekomen, en dat er regelmatig informeel contact is. Het minst tevreden zijn ze over de mate waarin formeel overleg plaatsvindt en het gezamenlijk met andere afdelingen het effect van maatregelen analyseren.

De ambtenaren deden de volgende suggesties om de onderlinge samenwerking nog beter te laten verlopen:

- Het organiseren van een (half)jaarlijkse themamiddag.
- Beleid afstemmen en samenwerken aan de maatschappelijke effecten.
- Meer duidelijkheid over wie wat doet; meer lijn in het beleid.
- Vaker en beter overleg.

Volgens de door ons geïnterviewde ambtenaar van de afdeling Sociale Zaken zijn de afdelingen in Woerden wel op de hoogte van elkaars werk, maar is het soms lastig om iedereen op de hoogte te houden van alle zaken die er rond een klant spelen. Oudewater is een kleine gemeente, waardoor alles wat met armoede te maken heeft binnen de afdeling van de geïnterviewde ambtenaar ligt. Hierdoor werkt zij op dit gebied niet samen met ambtenaren van andere afdelingen binnen de gemeente Oudewater.

Kortom, de ambtenaren zijn erg tevreden over de interne samenwerking, maar er zou nog iets vaker formeel overleg kunnen plaatsvinden.

4.2 *De samenwerking tussen de gemeente en maatschappelijke organisaties*

De visie van de gemeente

In de 'Nota regionaal armoedebeleid 2009' geeft de gemeente nadrukkelijk het belang aan van samenwerking met de maatschappelijke organisaties. Zo staat in de nota: *'Zowel met het oog op beleidsvorming als een doeltreffende uitvoering daarvan zijn verschillende andere groepen en organisaties van belang. We kunnen daarbij denken aan belangengroepen die de doelgroepen van het armoedebeleid vertegenwoordigen, zoals cliëntenraden, maar ook aan maatschappelijke (semi-overheids)instanties die diensten of hulp aan hen verlenen en aan de kerken. Dergelijke instanties en organisaties spelen een rol bij het verspreiden van informatie en het bereiken van de doelgroep.*

Door hun kennis van de armoedeproblemen in de eigen achterban hebben zij een belangrijke signaleringsfunctie. Door hen actief te betrekken bij (ontwikkeling van) het armoedebeleid van de gemeente ontstaat er bovendien draagvlak. Het is daarom belangrijk om als gemeente samenwerking te zoeken met deze organisaties en regelmatig kennis en ervaringen met hen uit te wisselen teneinde de doelstellingen van het gemeentelijke armoedebeleid dichterbij te brengen'. (p.5)

Alle negen ambtenaren die de enquête hebben ingevuld geven aan dat zij samenwerken met andere organisaties op het gebied van armoede en sociale uitsluiting. Het meest wordt samengewerkt met het maatschappelijk werk, woningcorporaties, vrijwilligersorganisaties en belangenbehartigers van minima. Opvallend is dat relatief veel ambtenaren aangeven helemaal niet samen te werken met onderwijs- en kinderopvanginstellingen en het jongerenwerk, terwijl de gemeente toch mede via het convenant 'Kinderen doen Mee' aangeeft prioriteit te geven aan kinderen in armoede. De samenwerking met organisaties bestaat volgens de ambtenaren vooral uit de uitwisseling van informatie en contact over individuele cases. De samenwerking is verder bijna altijd gericht op een

bepaalde doelgroep. Het gaat hierbij vaak om bijstandsgerechtigden, ouderen, arbeidsongeschikten en chronisch zieken.

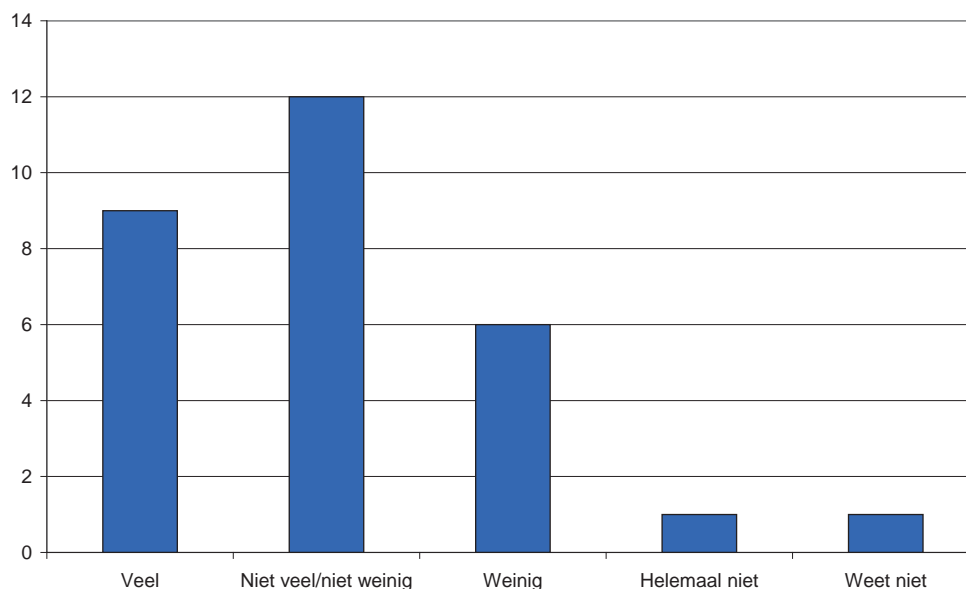
Onze respondent van de afdeling Sociale Zaken van de gemeente vindt ook dat er veel wordt samengewerkt met het maatschappelijke middenveld. Zij zou echter vaker over beleidskwesties 'rond de tafel willen zitten' met alle belangrijke maatschappelijke organisaties.

De visie van de organisaties

Bijna alle (27 van de 29) medewerkers van de maatschappelijke organisaties hebben het afgelopen jaar samengewerkt met de gemeente, waarvan er negen aangeven dat zij veel met de gemeente hebben samengewerkt. Zie figuur 4.2 voor een overzicht. Bij deze samenwerking draait het vaker om het verbeteren van de participatie van minima (12x genoemd door de medewerkers van de maatschappelijke organisaties) dan om inkomensverbetering voor de minima (9x genoemd). Daarnaast bestaat veel van de samenwerking met de gemeente volgens de medewerkers van de maatschappelijke organisaties uit het opzetten van gezamenlijke projecten en het adviseren van de gemeente.

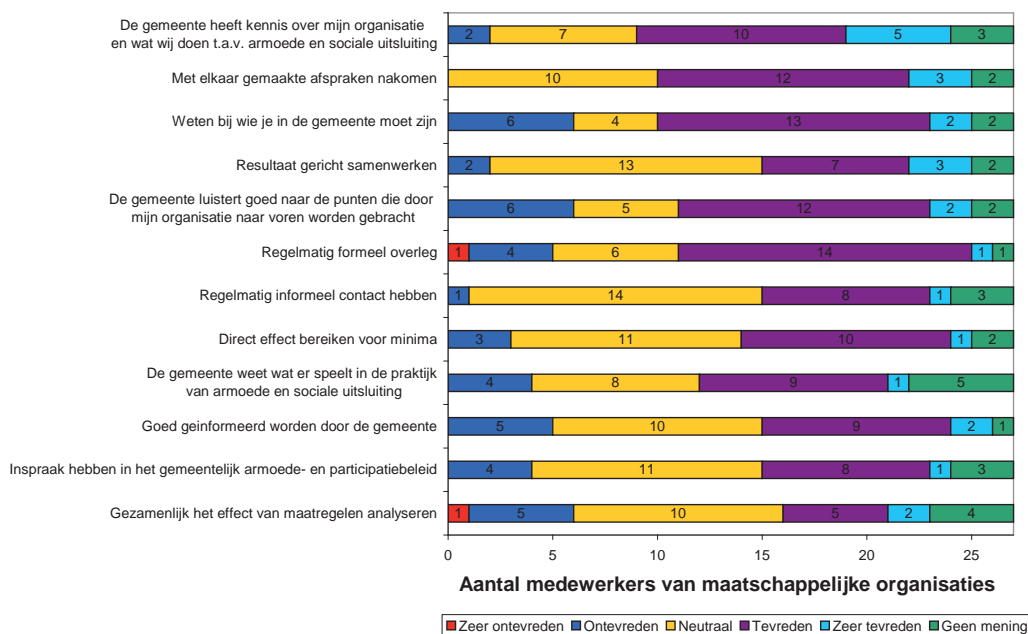
Net als de gemeenteambtenaren geven medewerkers van de organisaties aan, dat de samenwerking vooral uit contact over individuele cases en het uitwisselen van informatie bestaat. De samenwerking tussen de maatschappelijke organisaties en de gemeente is meestal op een specifieke doelgroep gericht. Hierbij gaat het vooral om bijstandsgerechtigden, arbeidsongeschikten en chronisch zieken, ouderen, en minima met een baan. Opvallend is dat kinderen van minima ook door de organisaties niet vaak (slechts 6x) als doelgroep worden genoemd.

Figuur 4.2 Kunt u aangeven hoeveel uw organisatie/groep in het afgelopen jaar heeft samengewerkt met de gemeente of een gemeenteafdeling ter bevordering van het inkomen of de maatschappelijke participatie van minima? (n=29)

De beoordeling van de samenwerking met de gemeente loopt sterk uiteen voor de verschillende medewerkers van de organisaties, variërend van het cijfer 3 tot een 10. Gemiddeld geven zij de samenwerking een 6,7. Gekeken naar specifieke aspecten van samenwerking, zien we wederom een grote verscheidenheid in tevredenheid. Figuur 4.4 laat zien dat de medewerkers gemiddeld het meest tevreden zijn over de mate waarin de gemeente kennis heeft over hun organisatie en wat zij doet ten aanzien van armoede en sociale uitsluiting. Ze zijn het minst tevreden over de mate waarin gezamenlijk het effect van maatregelen wordt geanalyseerd.

Figuur 4.3 We leggen u een aantal aspecten voor die een rol spelen bij de samenwerking met de gemeente. Kunt u per aspect aangeven hoe tevreden u bent over de samenwerking rond armoede en maatschappelijke participatie van minima? (n=27)

Van de in figuur 4.3 genoemde aspecten blijken vooral de mate waarin de gemeente de organisatie informeert en de mate waarin formeel overleg plaatsvindt van invloed te zijn op de algemene tevredenheid. Op beide punten valt winst te behalen, gezien over elk van deze aspecten vijf organisaties ontevreden zijn, waarbij één organisatie zelfs zeer ontevreden is over de mate van formeel overleg.

Wat betreft de samenwerking met de gemeente noemen de maatschappelijke organisaties in de enquête de volgende verbeterpunten:

- Betere informatieverstrekking door de gemeente over beleidsstappen omtrent armoede en sociale uitsluiting.

- Betere informatieverstrekking door de gemeente over het gebruik van de verschillende inkomensondersteunende en participatie bevorderende regelingen.
- Organisaties de mogelijkheid geven om te reageren op beleidsstukken.
- Kennisoverdracht van de gemeente naar de organisaties in het veld, bijvoorbeeld door middel van cursussen.
- Minder bureaucratie; 'minder praten, meer daadkracht'.
- Meer en beter contact tussen de gemeente en diverse organisaties in het maatschappelijke middenveld; overleg en meedenken met elkaar, maar ook gezamenlijk projecten opzetten en uitvoeren.
- Een jaarlijkse bijeenkomst over armoede en sociale uitsluiting met alle belangrijke partijen in de gemeente.
- Een grotere regierol voor de gemeente bij het samenbrengen van de belangrijkste actoren op het gebied van inkomensondersteuning en participatiebevordering van minima.
- Duidelijke en 'vaste' aanspreekpunten bij de gemeente; er zijn nu teveel wisselingen, waardoor organisaties steeds met andere contactpersonen te maken krijgen.
- 'Korte lijnen' tussen organisaties en de gemeente.
- Regelmatig (structureel) overleg tussen organisaties onderling en met de gemeente.
- Meer subsidiegelden voor welzijnsactiviteiten en organisaties in de gemeente.
- Meer begrip voor vluchtelingen.
- Een meer adequate reactie op casussen.

Wat opvalt is de duidelijke roep van het maatschappelijke middenveld om meer (structureel) contact met de gemeente op het gebied van armoede en sociale uitsluiting. Hierbij is zowel behoefte aan meer informatieuitwisseling als aan daadwerkelijke samenwerking. Om dit te bewerkstelligen zien de organisaties een duidelijke regierol weggelegd voor de gemeente.

Deze resultaten uit de enquête sluiten aan bij de visie van de geïnterviewde vertegenwoordiger van de Raad van Kerken, dat de gemeente nog meer met andere partijen in gesprek zou kunnen gaan. De geïnterviewde geeft aan dat de relatie met de gemeente van oudsher altijd goed is geweest, maar dat dit de laatste jaren wat minder is geworden. Zo is vorig jaar het herziene armoedebeleid vastgesteld, maar is daarbij volgens de woordvoerder geen overleg gevoerd met maatschappelijke organisaties.

Een geïnterviewde van de RAWB geeft aan dat de samenwerking met de gemeente goed verloopt. *'We weten elkaar te vinden. Als we iets constateren tijdens ons spreekuur bellen we met Sociale Zaken. Daarnaast is er vier tot vijf maal per jaar overleg over afzonderlijke cases en twee keer per jaar met de wethouder. Ze zijn heel welwillend.'* Ook een woordvoerder van Zuwe Zorg is positief over de samenwerking met de gemeente. De gemeente Woerden werkt volgens haar genoeg samen en 'daagt hen uit om mee te denken'. Er wordt wel vaak vanuit 'de huidige boel' samengewerkt; het zou volgens de woordvoerder soms wel wat meer 'vernieuwend' kunnen.

4.3 *De samenwerking tussen maatschappelijke organisaties en groepen onderling*

Als we ons richten op de samenwerking tussen maatschappelijke organisaties onderling, constateren we dat 21 van de 29 medewerkers in de enquête aangeven dat hun organisatie samenwerkt met andere organisaties (dan de gemeente) op het gebied van armoede en sociale uitsluiting. Er wordt vooral veel samengewerkt met het maatschappelijk werk, woningcorporaties, vrijwilligersorganisaties, dienstverlenende instellingen en religieuze groepen. De geïnterviewde van de Raad van Kerken geeft aan dat maatschappelijke organisaties goed met elkaar samenwerken in de gemeente. Actieve partijen zijn volgens hem vooral de Voedselbank, de RAWB, Kwintes en het maatschappelijk werk.

De samenwerking tussen de maatschappelijke organisaties bestaat voor het grootste deel uit het uitwisselen van informatie en contact over individuele cases. Daarnaast worden ook vaak gezamenlijk projecten georganiseerd en uitgevoerd. De samenwerking tussen maatschappelijke organisaties onderling is in de meeste gevallen gericht op een bepaalde doelgroep. Arbeidsongeschikten en chronisch zieken, bijstandsgerechtigden en ouderen worden vaak genoemd.

Een mooi voorbeeld van integrale dienstverlening is de schuldhulpverlening in Woerden. Hierbij wordt naar meer dan alleen schulden gekeken en wordt doorverwezen naar organisaties als Altrecht, maatschappelijk werk Zuwe en MEE.

Als verbeterpunt in de samenwerking tussen maatschappelijke organisaties onderling draagt een woordvoerder van Zuwe Zorg aan dat het belangrijk is om in een samenwerkingsverband met drie of meer organisaties te denken vanuit de cliënt en minder vanuit de eigen visie. Daarnaast zou er meer ruimte moeten zijn voor preventie; men is nu veel bezig met *'wat nu nodig is bij problematische cases'*, maar het zou goed zijn om ook *'met elkaar te onderzoeken wat er voor de rest nodig is'*.

4.4 *Lokale samenwerkingsverbanden*

Er zijn in Woerden meerdere lokale samenwerkingsverbanden met drie of meer partners, die zich bezighouden met armoede en/of sociale uitsluiting. Van de 29 organisaties geven er 16 aan betrokken te zijn bij één of meerdere samenwerkingsverbanden. Van de negen ambtenaren geven er slechts twee aan betrokken te zijn bij een dergelijk samenwerkingsverband. Onder andere het Noodfonds, het Meldpunt Zorg en Overlast, het Breed Wmo-overleg Woerden, het Lokaal Platvorm Breukelen, de Stuurgroep eenzaamheid en JOR overleg (gericht op jeugd) worden genoemd. Hieronder volgt een omschrijving van samenwerkingsverbanden die relatief vaak genoemd zijn.

Meldpunt Zorg en Overlast

Doel: passende hulp zoeken voor mensen die verschillende, complexe problemen hebben op het gebied van gezondheid, wonen, geld, relaties en/of juridische kwesties, en die zelf niet om hulp vragen.

Deelnemende partijen: het Meldpunt Zorg & Overlast maakt onderdeel uit van de GGD Midden-Nederland en werkt regionaal voor zeventien gemeenten. Binnen het Meldpunt werkt de gemeente samen met Altrecht, Kwintes, Centrum Maliebaan, Thuiszorginstellingen, woningbouwverenigingen,

de schuldhulpverlening, MEE en de politie/wijkagent. In Woerden is ook een lokaal casusoverleg Zorg en Overlast.

Breed Wmo overleg Woerden

Doel: zelfzorg, mantelzorg en vrijwilligerszorg stimuleren en samenhang bevorderen tussen professionele zorg- en dienstverlening en mantelzorg en vrijwilligerszorg.

Deelnemende partijen: de gemeente, de Raad van Kerken, Ouderenbonden, de Algemene Nederlandse Gehandicapten Organisatie, de Huurders Belangenvereniging, wijk/dorpplatforms, Handje Helpen Regio Utrecht, Lokale Versterking, de Christen Unie, Stichting Present, het Burgercomité/Jumelagecomité Woerden Steinhagen, Welzijn Woerden, Cliëntenraad 't Oude Landt & De Lindescote, de NPV, De Meerpaal, Clientenraad RPC, raadslieden, en de FNV.

5 *Versterking van de lokale sociale agenda in Woerden*

Het versterken van de lokale sociale agenda is, samen met het versterken van de samenwerking tussen partijen op lokaal niveau, de belangrijkste doelstelling van deelname aan de Stedenestafette. Het eerste punt vloeit voort uit het streven om armoedebestrijding hoog op de lokale sociale agenda te houden. Dit streven wint aan betekenis doordat armoedebestrijding door de te verwachten bezuinigen onder druk kan komen te staan. Om armoedebestrijding hoog op de lokale agenda te houden, is tevens verdere versterking van het maatschappelijke draagvlak voor armoedebeleid nodig.

5.1 *Respons op de vragen van de gemeente Woerden aan het veld*

In onze enquête heeft de gemeente Woerden zelf drie vragen mogen toevoegen. Allereerst wilde de gemeente Woerden graag weten in welke mate ambtenaren en medewerkers van maatschappelijke organisaties op de hoogte zijn van de activiteiten van de verschillende organisaties rond armoedeproblematiek in de gemeente. Daarnaast heeft de gemeente gevraagd welk belang zij hechten aan samenwerking van lokale organisaties die te maken hebben met deze problematiek. Tot slot was de gemeente benieuwd naar de bereidheid van ambtenaren en medewerkers van maatschappelijke organisaties om deel te nemen aan een samenwerkingsverband gericht op bestrijding van armoede en sociale uitsluiting.

Zowel de meeste ambtenaren als medewerkers van maatschappelijke organisaties geven aan voldoende of goed op de hoogte te zijn van de activiteiten van de verschillende organisaties rond armoedeproblematiek in de gemeente. Medewerkers van maatschappelijke organisaties lijken hiervan iets beter op de hoogte te zijn dan de ambtenaren. Drie van de acht ambtenaren vinden dat zij hiervan voldoende op de hoogte zijn en twee vinden dat zij goed op de hoogte zijn. Toch zijn er ook drie ambtenaren volgens zichzelf niet op de hoogte. Van de 28 medewerkers van maatschappelijke organisaties is driekwart voldoende (16) of goed (5) op de hoogte van de activiteiten. Zeven medewerkers zijn niet op de hoogte.

Ambtenaren en medewerkers van maatschappelijke organisaties vinden het allen van groot belang, dat lokale organisaties die te maken hebben met armoedeproblematiek samenwerken.

Over de bereidheid van hun organisatie om deel te nemen aan een samenwerkingsverband gericht op bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, denken zowel ambtenaren als medewerkers van maatschappelijke organisaties positief. Het merendeel (6 van de 8) ambtenaren denkt dat hun organisatie hieraan wil deelnemen en bij de medewerkers van maatschappelijke organisaties denkt driekwart (20 van de 28) hetzelfde over hun eigen organisatie. Tegelijkertijd weten twee van de acht ambtenaren en een kwart van de medewerkers van maatschappelijke organisaties dit niet zeker.

5.2 *Wensen voor de lokale agenda*

In een lokale sociale toekomstagenda legt de gemeente gezamenlijk met alle betrokken lokale partijen vast wat binnen de gemeente de prioriteiten zijn als het gaat om de bestrijding van armoede en de bevordering van de maatschappelijke participatie van minima. Dit met als doel de lokale samenwerking in de gemeente te versterken. We hebben zowel de regievoerders, gemeente-ambtenaren, medewerkers van maatschappelijke organisaties en vertegenwoordigers van minima gevraagd welke punten volgens hen zeker op de agenda moeten komen (zie Bijlage 1 voor een overzicht van alle punten die door de verschillende partijen zijn aangedragen). De suggesties voor de lokale sociale agenda zijn in de volgende kernpunten samen te vatten:

- bezuinigingen;
- schuldhulpverlening;
- samenwerking;
- vereenvoudiging formulieren;
- blijvende aandacht voor kinderen;
- terugdringen van het niet-gebruik;
- meer zicht op cijfers.

5.3 *Wij willen meer samenwerken*

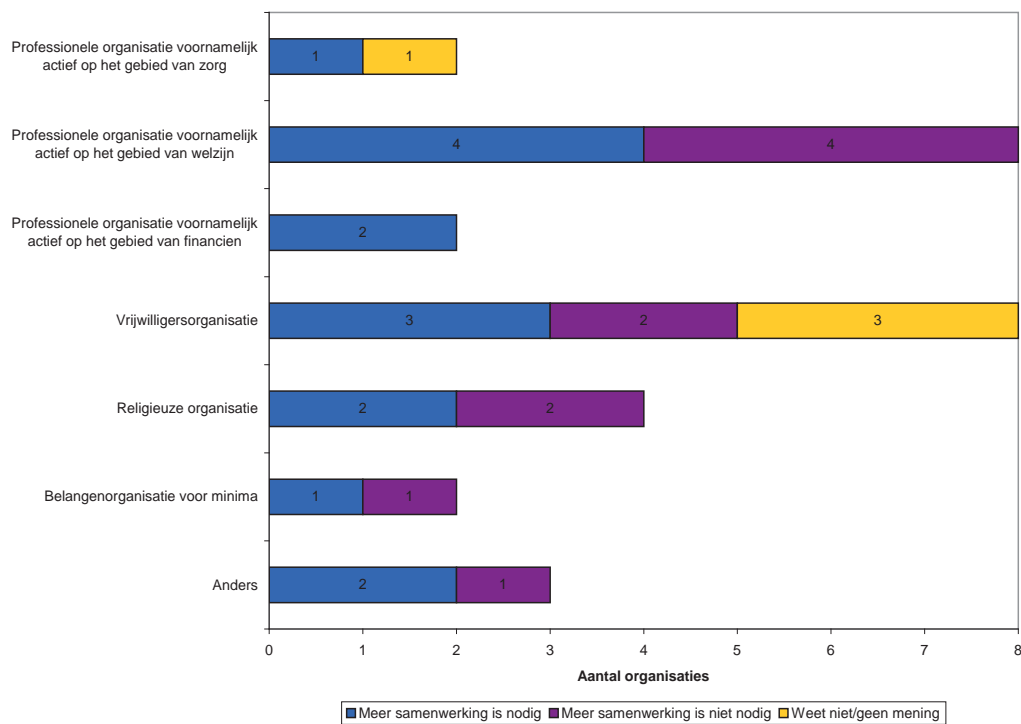
De helft van de medewerkers van de maatschappelijke organisaties vindt meer samenwerking met de gemeente wenselijk, 8 van de 29 vinden dit niet nodig en 6 weten het niet of hebben geen mening. Als de organisaties meer samenwerking wensen is dat vooral rond doorverwijzen, het informeren van minima en begeleiding op financieel terrein (allen 10x genoemd).

Daarnaast geeft ongeveer de helft van de organisaties aan dat meer samenwerking met andere organisaties nodig is en vindt een derde van de organisaties dit juist niet nodig. Figuur 5.1 laat een uitsplitsing van deze resultaten naar type organisatie zien. Het valt op dat binnen de verschillende typen organisaties de meningen verdeeld zijn. Ook geeft een vertegenwoordiger van minima in het interview aan dat ze als maatschappelijke organisaties wel wat vaker bij elkaar kunnen komen. *'Dat gebeurt nu in het kader van dit onderzoek, maar dat moet veel structureler gebeuren.'*

Degenen die in de enquête aangeven graag meer samen te willen werken, noemen een scala aan organisaties waarmee ze dat zouden willen doen. Voorbeelden zijn het maatschappelijk werk, de politie, het UWV, de Sluis Groep, wijkplatforms, belangenorganisaties, de schuldhulpverlening, de

Kredietbank, Vluchtelingenwerk, de Schoor, SWOM, Altrecht, MEE, kunstprojecten, buitenlandse organisaties, stichting Just Us en centrum Maliebaan. Er is vooral behoefte aan samenwerking op thema's als het afstemmen van de hulpverlening, informatie uitwisselen, signaleren en hulp rondom individuele cliënten.

Figuur 5.1 Behoefte aan samenwerking naar type organisatie (N=29).

Van de negen gemeenteambtenaren die de enquête hebben ingevuld vinden er vijf dat meer samenwerking tussen de verschillende gemeentelijke afdelingen wenselijk is. Eén vindt dit niet nodig en drie weten het niet of hebben geen mening. De vijf ambtenaren die behoefte hebben aan meer samenwerking, zouden dit graag met verschillende afdelingen bereiken. Genoemd worden de afdelingen Wmo, Onderwijs & Welzijn en Sociale zaken. Samenwerking is vooral gewenst als het gaat om het signaleren van armoede en sociale uitsluiting (door alle vijf genoemd). Ook preventie, het informeren van minima en de activering naar opleiding/werk/vrijwilligerswerk en sociaal-culturele participatie worden meer dan eens genoemd.

Vijf van de negen gemeenteambtenaren vinden ook dat meer of intensiever zou moeten worden samengewerkt met andere organisaties op het gebied van armoede en sociale uitsluiting. Eén ambtenaar vindt dit niet nodig en drie weten het niet of hebben hier geen mening over.

De ambtenaren die meer willen samenwerken, noemen expliciet consultatiebureaus, scholen en Welzijn Woerden. Ze hebben behoefte aan samenwerking omtrent beleidsontwikkeling, diverse formulieren en kinderen van minima.

6 *Samen verder werken aan succes: conclusies en aanbevelingen*

De gemeente Woerden en de vier andere IASZ-gemeenten maken zich sterk voor het armoedebelied. De visie op armoede is breed en sluit aan bij de definitie van armoede als relatief begrip. Het beleid is erop gericht ervoor te zorgen dat mensen ondanks beperkte financiële middelen toch kunnen meedoen in de maatschappij. De gemeenten zien voor zichzelf vooral een belangrijke taak weggelegd op het gebied van de re-integratie van mensen in de bijstand of zonder uitkering. Werk wordt gezien als het beste instrument tegen armoede en sociale uitsluiting. Hiernaast heeft de gemeente een rol op het gebied van inkomensondersteuning.

Woerden en de vier andere IASZ-gemeenten kennen bovendien een sterk maatschappelijk middenveld; er zijn veel organisaties actief op het gebied van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting van minima. In dit hoofdstuk zetten wij uiteen op welke punten de armoedebestrijding in de gemeente Woerden nog verder ontwikkeld kan worden.

Samenwerking met maatschappelijke organisaties intensiveren

De deelname aan de Stedenestafette in het kader van het Europese Jaar ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting heeft als doel om op lokaal niveau de aandacht op dit thema te vestigen en om de samenwerking tussen de betrokken partijen, - de gemeente, maatschappelijke organisaties en groepen, vrijwilligers, vertegenwoordigers van de minima -, te versterken en waar nodig te vernieuwen en verbeteren.

De gemeente Woerden ziet duidelijk het belang van samenwerking met de maatschappelijke organisaties. Gebleken is dat er al veel wordt samengewerkt in de regio van de IASZ-gemeenten en dat de bereidheid hiertoe groot is. De helft van de medewerkers van de maatschappelijke organisaties en de gemeenteambtenaren hebben echter behoefte aan nog meer samenwerking. De samenwerking tussen de gemeente en maatschappelijke organisaties zou, met andere woorden, verbeterd en geïntensiveerd moeten worden. Dit blijkt ook uit het cijfer waarmee de samenwerking op dit moment wordt beoordeeld: een 6,7. Dit is weliswaar een ruime voldoende, maar dit cijfer kan zeker nog omhoog. Vooral het hebben van regelmatig formeel overleg en het goed informeren van de maatschappelijke organisaties door de gemeente zijn belangrijke aandachtspunten. Ook zien de organisaties een duidelijkere regierol voor de gemeente weggelegd bij het samenbrengen van belangrijke spelers op het gebied van het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting. Deze rol zou de gemeente nog voortvarender kunnen oppakken.

Aandacht voor samenwerking rondom kinderen van minima

Opvallend is dat in het kader van de samenwerking tussen de maatschappelijke organisaties en de gemeente kinderen van minima niet vaak als doelgroep worden genoemd, door de ambtenaren noch door de maatschappelijke organisaties. Dit terwijl kinderen in deze gemeente wel hoog op de agenda staan en als doelgroep in het armoedebeleid worden genoemd. Ook wordt door veel ambtenaren aangegeven dat zij helemaal niet samenwerken met onderwijsinstellingen, kinderopvanginstellingen en het jongerenwerk. Tegelijk wordt wel de wens tot meer samenwerking met consultatiebureaus en scholen door de ambtenaren genoemd. Kortom, de gemeente zou meer samenwerking kunnen zoeken met onderwijsinstellingen, kinderopvang en het jongerenwerk om iets voor kinderen van minima te betekenen.

Meer samenwerking tussen de gemeentelijke afdelingen

De ambtenaren zijn over het algemeen erg tevreden over de samenwerking met de andere gemeentelijke afdelingen en beoordelen deze gemiddeld met een 7,8. Wel moet hierbij enige voorzichtigheid in acht worden genomen, gezien dit cijfer gebaseerd is op de mening van slechts vier ambtenaren. Wellicht zou er nog iets vaker formeel overleg tussen de ambtenaren kunnen plaatsvinden.

Hiernaast geeft de helft van de ambtenaren aan dat meer samenwerking tussen de gemeentelijke afdelingen wenselijk is, het gaat dan vooral om samenwerking op het gebied van het signaleren van armoede en sociale uitsluiting.

Terugdringen van niet-gebruik

Het bereik van de regelingen voor minima is in Woerden nog niet optimaal. Vooral onder de inwoners die geen bijstandsuitkering ontvangen is er veel niet-gebruik. Het bereik van de regelingen kan dus worden verbeterd. De gemeente werkt hieraan door een goede informatievoorziening en door in te zetten op een verlichting van de administratieve lasten voor aanvragers; dit kan alleen maar worden toegejuicht.

7 *Literatuur en documenten*

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Gemeente Op Maat; Woerden*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. *Cijfers van Statline uit 2006 en 2009*.

Steketee, M., Mak, J., & Tierolf, B. (red.) (2010). [*Kinderen in Tel: Databoek 2010*]. Verwey-Jonker Instituut.

StimulanSZ (2008). *Minimascan 2008*. StimulanSZ.

StimulanSZ (2009). *Minimascan 2009*. StimulanSZ.

Gemeenten Woerden, Breukelen, Loenen, Montfoort en Oudewater (2010). *Nota participatiebeleid 2010*. Maart 2010.

Gemeenten Woerden, Breukelen, Loenen, Montfoort en Oudewater (2009). *Nota regionaal armoedebeleid 2009*. September 2009.

Gemeente Woerden (2010) "*Keuze voor perspectief*", *Coalitieakkoord 2010-2014 van VVD, Progressief Woerden, D66 en ChristenUnie/SGP*. Mei 2010.

Geraadpleegde websites

<http://www.welzijnwoerden.nl>

<http://www.woerden.nl/default/organisatie/gemeentelijkeafdelingen/socialezaken>

<http://www.zuwezorg.nl>

Bijlage 1 Wensen voor de lokale sociale agenda

Hieronder geven we een gedetailleerd overzicht van wensen voor de lokale sociale agenda, zoals die zijn genoemd door de verschillende respondenten.

De wensen van de regievoerders:

- Hoe ga je om met de minimavoorzieningen in het kader van de bezuinigingen?
- Woerden heeft als motto: slanke overheid, sterke samenleving. Hoe is dit te realiseren?
- Participeren van iedereen in de maatschappij. Het uitsluiten van sociale armoede, en hoe dit op een zo effectieve en efficiënt mogelijke manier te doen.
- Preventie! Ruimte om innovatie met elkaar door te kunnen voeren. In plaats van aanbodgericht vraaggericht werken. Meer maatwerk.

De wensen van de vertegenwoordigers van de minima:

- Meer aandacht voor sociale uitsluiting.
- Meer focus op maatschappelijke participatie.
- Meer aandacht voor maatwerk.
- Meer zicht op cijfers (wie zijn de minima?).
- Terugdringen van het niet-gebruik.
- Het armoedebeleid ontzien in tijden van bezuinigingen.
- Blijvende aandacht voor de positie van kinderen.
- Meer met elkaar samenwerken.
- Ook aandacht voor groepen die niet mee kunnen op de arbeidsmarkt.
- Meer bestanden koppelen en wederzijds gegevens uitwisselen.
- Meer zicht op effectiviteit van beleidsregelingen.
- Meer contactmomenten tussen de gemeente en het maatschappelijke middenveld.
- Blijvende aandacht voor de positie van kinderen.

De wensen van de ambtenaren:

- Verder ontwikkelen van voorliggende voorzieningen Wmo.
- Alleenstaanden op bijstandsniveau.
- Hoe kunnen we de onvermijdbare bezuinigingen pareren?
- Samenwerking.
- Rechten van sociaal zwakkeren.
- Het gesprek in het kader van de Wmo invoeren.
- Aandacht voor chronisch zieken en gehandicapten.

- Welke groepen hebben de meeste aandacht nodig?
- Hulp bij het aanvragen van diverse formulieren.
- Uitbreiding van de juridische ondersteuning voor minima (Sociaal Raadslieden).
- Hoe kunnen we elkaar helpen?
- Wmo-aavragen vereenvoudigen.

De wensen van de medewerkers van maatschappelijke organisaties:

- Wij zijn gericht op behandeling. Bestrijding armoede vind ik de taak van de gemeente.
- Ontmoeting van de betrokken organisaties en in kaart brengen wie wat doet.
- Herkenbare route voor klanten met financiële problemen.
- Wat zijn de gevolgen van de bezuinigingen/financiële crisis voor deze groep mensen en wat kan de gemeente hiervoor doen?
- Aandacht voor mensen uit andere culturen/vluchtelingen.
- Versoepeling van de regels omtrent de bijzondere bijstand (niet in de vorm van een lening).
- Preventie en projecten die in een zeer vroeg stadium outreachend naar de burgers toegaan die op het minimum leven dan wel eerste problemen ervaren.
- Welzijnsprojecten.
- Schuldhulpverlening.
- Bekendheid van regelingen, via alle vormen van media.
- Informeren van de minima.
- Verdere en intensievere samenwerking.
- Het tijdig inzichtelijk krijgen van de sociale minima om 'rampen' te voorkomen.
- Het in stand houden van het voorzieningenpeil door het sterker mobiliseren van de maatschappelijke organisaties.
- Schuldhulpverlening.
- Open, laagdrempelig zorgloket als vraagbaak c.q. probleemsigalering.
- Re-integratie ondersteuning. De Sluis groep WSW overeind houden.
- Recht op wonen.
- Uitbetalingsdata.
- Problemen rond Somalische vluchtelingen.
- Een duidelijk organogram van de structuur van de gemeentelijke organisatie.
- Inburgering.
- Voorkomen dat kinderen van minima later ook tot de minima gaan behoren.
- Verhoging van de uitkeringen.
- Wie betreft welke partijen en bewoners bij wat al geboden wordt en voor/door wie?
- In verband met de herindeling zullen er dit jaar voor de gemeente Breukelen geen nieuwe beleidsvoornemens meer zijn.
- Hoe in te springen op komende wijzigingen tgv het nieuwe kabinet en beleid tov kwetsbare groepen?
- Vereenvoudiging van de formulieren.
- Hoe groot is de groep binnen de gemeente?
- Financiële ondersteuning bij deelname aan activiteiten.

- Samenwerkingsverband met de Sociale Dienst.
- Hoeveelheid papieren die mensen moeten invullen.
- Uitwisseling van deze info, landelijk, maar zeker in de gemeenten.
- Snel helpen waar het 'gewoon' moet. Vooral als er kinderen bij betrokken zijn.
- Het in stand houden van het voorzieningenpeil door creatieve oplossingen te bedenken op die terreinen waar de bezuinigingen een grote impact hebben.
- Wajong-problemen.
- Deskundige/persoonlijke begeleiding naar netwerken voor sociale contacten.
- Handhaven van het armoedebeleid.
- Noodfonds, zonder bureaucratie.
- Effecten bezuinigingen.
- Bevorderen dat minima gebruik gaan maken van de voorzieningen die er zijn.
- Inventarisatie van de kracht en mogelijkheden van bewoners per wijk.
- Samenbundeling van organisaties in één loket.
- Dak-en thuislozenopvang.
- Sociaal bewogen zijn, maar ook streng zijn! De sociale lat ligt steeds hoger (te hoog).
- Gebruiken fiscale voorzieningen, zoals toeslagen.
- Coördinator als hulp bij het leggen van contacten met vrijwilligersorganisaties.
- Geen bezuinigingen op Wmo-voorzieningen.
- Vergeten groepen, zoals illegalen.
- Mogelijkheden tot het vinden van werk.
- Afstemmen van vragen in de wijk, m.a.w. vragen op elkaar afstemmen zodat daarmee veel antwoorden op vragen gerealiseerd kunnen worden in arrangementen.

Bijlage 2 Over het onderzoek in Woerden

Het Verwey-Jonker Instituut heeft gebruik gemaakt van kwalitatieve en kwantitatieve bronnen en methoden. Wij hebben:

- Bestaand onafhankelijk onderzoek over de gemeente geanalyseerd (waaronder CBS-statistieken).
- Relevante beleidsdocumenten bestudeerd.
- Interviews gehouden met de drie belangrijkste spelers in de gemeente Woerden op het gebied van armoede en sociale uitsluiting (regievoerders).
- Interviews gehouden met drie vertegenwoordigers van de minima in Woerden, te weten: vertegenwoordigers van RAWB en de Raad van Kerken Woerden.
- Een digitale enquête gehouden onder ambtenaren en medewerkers van maatschappelijke organisaties.

Over de enquête

Methode

Aan 38 ambtenaren van de gemeente Woerden en 68 medewerkers van maatschappelijke organisaties die betrokken zijn bij het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting in de regio van de vijf AISZ-gemeenten is via de e-mail een uitnodiging verstuurd voor deelname aan het onderzoek naar samenwerking op dit gebied. De lijst met organisaties en e-mailadressen is door de gemeente Woerden samengesteld.

Via een link in de uitnodigingsmail kwamen de respondenten terecht bij een vragenlijst. De vragenlijst bestond voor de deelnemers van maatschappelijke organisaties uit 29 vragen en voor de gemeenteambtenaren uit 34 vragen. De vragenlijst kon online worden ingevuld. Als eerste werd een korte introductie gegeven op het Europese Jaar ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting en op de deelname van de gemeente Woerden aan de Stedenestafette en het onderzoek. Hierna konden de respondenten beginnen met het beantwoorden van de vragen. Aan de organisaties en gemeenteambtenaren is na tien dagen een herinnering verstuurd.

De gemeente kreeg de kans om in de enquête drie vragen naar keuze te stellen. Die vragen luiden:

1. In welke mate bent u op de hoogte van de activiteiten van de verschillende organisaties rond armoedeproblematiek in uw gemeente?
  - Niet
  - Voldoende
  - Goed

2. In hoeverre vindt u het belangrijk dat lokale organisaties die te maken hebben met armoedeproblematiek samenwerken?
- Helemaal niet belangrijk
  - Niet belangrijk
  - NeutraalBelangrijk
  - Heel erg belangrijk
3. Is uw organisatie bereid om deel te nemen in een samenwerkingsverband gericht op bestrijding van armoede en sociale uitsluiting?
- Ja
  - Nee
  - Weet niet

Resultaten

In totaal hebben 29 medewerkers van maatschappelijke organisaties en 9 gemeenteambtenaren de vragenlijst ingevuld. De medewerkers van de maatschappelijke organisaties zijn in dienst bij 27 verschillende organisaties. Vier gemeenteambtenaren zijn werkzaam bij Sociale Zaken, twee bij de afdeling Wmo, één bij de afdeling Onderwijs & Welzijn, één bij Schuldhulpverlening en één gaf aan vrijwilliger te zijn.

Wanneer het gaat om het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting, dan zijn drie ambtenaren betrokken bij de formulering van het beleid en zijn zeven ambtenaren betrokken bij het bewaken van de uitvoering van het geformuleerde beleid. In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het aantal respondenten per type organisatie.

Tabel 1.1 Deelnemers aan de digitale enquête

Type organisatie	Aantal deelnemers
Gemeente	9
Professionele organisatie, voornamelijk actief op het gebied van zorg	2
Professionele organisatie, voornamelijk actief op het gebied van welzijn	8
Professionele organisatie, voornamelijk actief op het gebied van financiën	2
Religieuze organisatie (bijvoorbeeld een kerkelijke organisatie of moskee)	4
Vrijwilligersorganisatie	8
Belangenorganisatie voor minima	2
Ander type organisatie	3
Totaal aantal deelnemers	38

Onder 'ander type organisatie' valt bijvoorbeeld een professionele organisatie die voornamelijk actief is op het gebied van zorg én welzijn.

Colofon

Opdrachtgever/financier	Project Erop af: doen en delen! en de deelnemende gemeenten
Auteurs	Drs. D. Bulsink Drs. J. van den Toorn Drs. F. P. S. Dekker F.J. Hermens
Omslag	Grafital, Valkenswaard
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website: <http://www.verwey-jonker.nl> en www.stedenestafette.nl

ISBN 978-90-5830-403-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2010.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.